

ယူနန်း(၁) တ်းဒုးသုညါဘုးတံးယိထံသုညါအဂ္ဂိ၊ တ်းယိထံသုညါအဂ္ဂိကျဲပတီၢ်ဒီးအတံးကိးဝီၢ်ဩ

ပကစးထီၣ်မၤလိဝဲတံးမၤလိ(၁) - တ်းဒုးသုညါဘုးတံးယိထံသုညါအဂ္ဂိ - ယူနန်း(၁) - တ်းယိထံသုညါအဂ္ဂိကျဲပတီၢ်ဒီးအတံးကိးဝီၢ်ဩ

ယူနန်းအဝဲအံၤသံကွၢ်ဝဲတံးသံကွၢ်(၃)ထံၣ်ဒ်အမ့ၢ်ဝဲ - တ်းလီၤယိထံသုညါစံးတံးန့ၣ်မ့ၢ်တံးမနုၤလဲၣ်? ပုၤလၢအမၤတံးယိထံသုညါန့ၣ်မ့ၢ်မတၢ်သုၣ်တဖၣ်လဲၣ်? ဒီးဘၣ်မနုၤလၢတံးမၤဝဲတံးယိထံသုညါလဲၣ်?

တံးမၤလိအဝဲအံၤန့ၣ်ကမၤစၢၤဒုးန့ၣ်ပၢၢ်န့ၣ်ဘုးတံးယိထံသုညါအသန့ၣ်, တံးပၢၢ်န့ၣ်ဝဲတံးယိထံသုညါ, တံးယိထံသုညါအတံးကိးဝီၢ်ဩမိၢ်ပုၤ ဝီၢ်တံးယိထံသုညါအဂ္ဂိကျဲပတီၢ်သုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပကစးထီၣ်ဝဲၣ်ပတံးသံကွၢ်အဆိကတၢ်တဖျၢၣ်လၢအမ့ၢ်ဝဲတံးယိထံသုညါစံးတံးန့ၣ်မ့ၢ်တံးမနုၤလဲၣ်?

တံးယိထံသုညါစံးတံးန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲကျဲကျဲတခါလၢနကထာဖိၣ်ဝဲ (data) တဖၣ် လၢနကဟ်ဖိၣ်ဝဲဝဲထံနီၤဖးက့ၤအီၤလၢလီၤခံဒီးဟ့ၣ်ထီၣ် (information) လၢအဘၣ်တံးသုၣ်အီၤဒ်တံးအုၣ်ကီၤအသိးသ့ဝဲ လၢနကစံးဆါဝဲနတံးလီၤယိထံသုညါအတံးသံကွၢ်အဂ္ဂိန့ၣ်လီၤ.

“Data” အခိပညီန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တံးဂ့ၢ်တံးကျဲလၢအတဘျးစဲလိာ်အသးတဖၣ်လၢအတဲဖျါထီၣ်ဝဲတံးလၢအမၤအသးနီၢ်နီၢ်တနီၤ (မ့တမ့ၢ်) လၢအဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတံးစံးဆါလၢတံးသံကွၢ်တခါအဂ္ဂိန့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်နကမၤကွၢ်ပုၤတဖုဒီးမၤကွၢ်အဝဲသုၣ်တဂၤစုၣ်စုၣ် ဒ်သိးနကသုၣ်ညါဘုးအတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တံးစံးဆါလၢနဒီးန့ၣ်ဘၣ်အီၤလၢပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အဆိၣ် ဒ်အမ့ၢ်အတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်န့ၣ်ကမ့ၢ်ဝဲ “Data” အက့အခိဖိတခါန့ၣ်လီၤ.

“Information” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တံးဂ့ၢ်တံးကျဲလၢနမၤန့ၣ်အီၤ ဝဲနဟ်ဖိၣ်ဝဲ “Data” တဖၣ်ဒီးဝဲထံနီၤဖးအီၤဒ်သိးနကဒုးကဲထီၣ်တံးလၢအကဲဘျးကဲဖိၣ်တမံၤမံၤလၢအတဲန့ၣ်ဘုးတံးယိထံသုညါဒီးဟီၣ်ခိၣ်ဖျၢၣ်အဂ္ဂိန့ၣ်လီၤ.

ပမ့ၢ်သ့ဝဲဒ်တံးညါဂၢၢ်ယၢ်အံၤတံးအိၣ်တခါ, ဒ်သိးနကမၤန့ၣ်ဝဲပုၤအနီၢ်ဂံၢ်လၢအဘၣ်တံးညါဂၢၢ်ယၢ်ခဲလၢအိၣ်ဝဲပုၤဂၤလဲၣ်အဂ္ဂိန့ၣ် နဟ်ဖိၣ်ဝဲပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အတံးစံးဆါလၢအတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်သ့ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ပမၤကွၢ်ပုၤ(၁၁)ဂၤ ဒီးပမၤန့ၣ်တံးစံးဆါလၢပုၤ(၁၁)ဂၤအကျါ(၆)ဂၤန့ၣ်အတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်(၅)ဂၤန့ၣ်အတံးညါဂၢၢ်ယၢ်တအိၣ်ဘၣ်. တံးအစၢၤလၢပမၤန့ၣ်အီၤအဝဲအံၤန့ၣ်အဘျးအဖိၣ်ကအိၣ်ဝဲဒ်လၢပုၤလၢအဟ့ၣ်မၤစၢၤကွၢ်ထွဲတံးအိၣ်ဆူၣ်အိၣ်ချ့သ့ဝဲတဖၣ်အဂ္ဂိ ဒ်သိးဒီးအဝဲသုၣ်ကတဲာ်ကတီၤဝဲတံးကူစါယါဘျါကသ့အဂ္ဂိဒီးကဘၣ်မၤဝဲတံးဒိသဒေတံးဆါအဂ္ဂိ လဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

“Data” လၢနမၤန့ၣ်အီၤလၢအံၤသုညါန့ၣ်ဘုးတံးယိထံသုညါဒီးပုၤအတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်ပုၤဂၤလဲၣ်န့ၣ် နဟ်ဖိၣ်အီၤဒီး “Data” လၢအဂၤသ့ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ဝဲနဟ်ဖိၣ်ဝဲဒ်ပုၤလၢအတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်ဘၣ်အ “Data” ဒီးပုၤတဂၤစုၣ်စုၣ်အဟံၣ်အယိအိၣ်တံးအလီၢ်အကျဲအ “Data” အခါန့ၣ်, နမၤန့ၣ်ဝဲဒ် “Information” လၢအဂၤဒ်အမ့ၢ်ဝဲဒ် တံးလီၤလၢပုၤဝဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်လၢအတံးညါဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်န့ၣ်လီၤ.

လၢလီၤခံကတၢ်န့ၣ်, တံးအုၣ်ကီၤ “evidence” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဝဲနသ့ဝဲတံးဂ့ၢ်တံးကျဲ “Information” အဝဲန့ၣ်ဒ်သိးနကဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤတံးမၤဝဲကျဲတံး(မ့တမ့ၢ်)တံးဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးလၢအဘၣ်တံးဟ့ၣ်ထီၣ်အီၤန့ၣ်လီၤ.

လၢအပူၤကွဲၣ်န့ၣ်န့ၣ်ဟူၣ်ဘၣ်တဲာ်ကတိၤလၢအမ့ၢ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” န့ၣ်လၢအဆၢအတီၢ်အခါဖဲလဲၣ်? ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကဆိကမိၣ်ထီၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” လၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်လၢတၢ်ထီၣ်ကွီၢ်ဘျီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်အိၣ်သးဒ်န့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်, ဒ်သိးတၢ်ကဒုးန့ၣ်ဖျါထီၣ်တဲာ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤလၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်:ကတိၤဂ့ၢ်လိာ်အိၣ်န့ၣ်အမ့ၢ်အတီၢ်တဖၣ်အတီၢ်ဘၣ်ဒါ, ဝဲတၢ်တူၤ

လိာ်အိၣ်သ့ၣ်တသ့န့ၣ်တၢ်သ့ၣ်ဒ်တၢ်ကတိၤမ့ၢ်တဖၣ်ဖိတၢ်လံၤတခါခါဒ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တဖၣ်ဘၣ်တခါ ဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်နကဆိကမိၣ်ထီၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” လၢတၢ်သ့ၣ်အိၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲၤအတၢ်ဟံၣ်ဖျါ “project report” အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးနကဟံၣ်ဖျါထီၣ်လၢတၢ်တီၢ်ကျဲၤ (Project) လၢတၢ်မၤအိၣ်န့ၣ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်အဂီၢ် နအိၣ်ဒီးတၢ်အုၣ်ကိၤမနုၤသ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်? လၢတၢ်အိၣ်သးဒ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်, နသ့ၣ်တၢ်အုၣ်အသး (Testimony) လၢအဘၣ်တၢ်ဟ့ၣ်ထီၣ်အိၣ်လၢပုၤလၢအဒီးန့ၣ်ဘၣ်တၢ်မၤစၢၤလၢနတၢ်တီၢ်ကျဲၤအအိၣ်တဖၣ်, လိာ်ကဝီၤအဝဲန့ၣ်ပုၤဟံၣ်ထံအခိၣ်သ့ၣ်တၢ်လိာ်အတၢ်ဂီၤ လၢပုၤဒ်အိၣ်တဖျါဒ်လၢတၢ်မၤဝဲတၢ်တီၢ်ကျဲၤအဝဲန့ၣ်ဒီးပုၤတၢ်ဂီၤလၢတၢ်မၤဝဲတၢ်တီၢ်ကျဲၤအဝဲန့ၣ်ဝံၤအလိာ်ခံ, ဒီးမ့ၢ်တဖၣ်ဘၣ်တခါန့ၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တဖၣ်လဲၣ်လၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ်ဆိတလဲလၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်တဲာ်လိာ်ကဝီၤအဝဲန့ၣ်အပူၤတဖၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်သိးဒီးနကတဲဖျါထီၣ်ဒ်ဒ်လၢတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဒ်ဒ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိတခါလၢနအိၣ်ဝဲအပူၤန့ၣ်, နသ့ၣ်ဒ်ပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အနီၢ်ဂံၢ်ဟံၣ်ဖိၣ်ခဲလၢဒ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢနကုၤအိၣ်ထီၣ်တၢ်ဟ့ၣ်အါထီၣ်တၢ်သ့ၣ်ညါနၢၢ်ပၢၢ်အတၢ်တီၢ်ကျဲၤအက့ၢ်ဂီၤ လၢအပညိၣ်ထဲလၢတၢ်လိာ်လၢဝဲပုၤလၢတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါအလိာ်တဖၣ်စ့ၢ်ကိးအဂီၢ်, နသ့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ “information” လၢအဟံၣ်ဖျါဝဲတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်လၢဝဲပုၤဖဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်ဒ်န့ၣ် “တၢ်အုၣ်ကိၤ” အသိးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်ကွဲးဖိၣ်ဖျါအဂီၢ်, “Data” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တၢ်စံးဆၢလိာ်ဆိတခါစုၣ်စုၣ် ဒ်အမ့ၢ်အိၣ်(မ့ၢ်တဖၣ်)တအိၣ်ဘၣ်အတၢ်စံးဆၢလၢအစံးဆၢဝဲတၢ်သံကွၢ်လၢအမ့ၢ်ပုၤတကၤအံၤအတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်/တအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လၢ “Information” န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်တခါဖဲန့ၣ်ဖိၣ်ဝဲဒ်တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်(data) ဒ်သိးဒီးအကဒုးသ့ၣ်ညါနၢၢ်ပၢၢ်လၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ်အသိတခါခါလၢဟီၣ်ခိၣ်ချၢန့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ်ပုၤလၢအအိၣ်ဒီးတၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်လၢဝဲအဝဲအံၤအပူၤအနီၢ်ဂံၢ်နီၣ်ဒုးအိၣ်ဆံးအါလဲၣ်, ဒီးမ့ၢ်တဖၣ်ဘၣ်တခါန့ၣ်တၢ်ညၢၣ်ဂၢၢ်ယၢ်အိၣ်အါကတၢ်လၢဝဲပုၤဖဲလဲၣ်တကပၤလဲၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်အုၣ်ကိၤ “evidence” တခါန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဖဲန့ၣ်သ့ၣ် (data) မ့ၢ်တဖၣ်ဘၣ်န့ၣ် (information) ဒ်သိးကဆိၣ်ထွဲဒ်တၢ်အိၣ်သးတခါခါလၢတၢ်မၤဝဲကျဲၤတၢ်က့ၢ်အိၣ် (မ့ၢ်တဖၣ်) တၢ်ဂ့ၢ်ဖိၣ်ပုၤတခါန့ၣ်လီၤ.

ခဲအံၤန့ၣ်ဒိဖျါလၢနသ့ၣ်ညါဝဲတၢ်ကိးဝီၤဩလၢအရံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤလံအယိ ပကတဲသကိးဘၣ်ယးဒီးတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအကျိၤအကျဲန့ၣ်ပနီၤဖးလိာ်အိၣ်ဆူတၢ်လဲၤတရံးအသးအကဝီၤတခါသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်မနုၤလၢပစံးလၢတၢ်အံၤမ့ၢ်ဝဲတၢ်လဲၤတရံးအသးအကဝီၤတခါလဲၣ်န့ၣ် ဒိဖျါလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအါဒ်တၢ်တက့ၢ်န့ၣ် ဟ့ၣ်ပုၤတၢ်စံးဆၢဒီးဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်သံကွၢ်လၢအသိသ့ၣ်တဖၣ် ဒီးဘၣ်သ့ၣ်သ့ၣ်န့ၣ်နကစးထီၣ်တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢအသိကဒီးတခါဒိဖျါလၢတၢ်သံကွၢ်အသိလၢအဟဲအိၣ်ထီၣ်တဲာ်လၢနမၤတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအမဲၣ်ညါတဘျီန့ၣ်အယိလီၤ.

အဆိကတၢ်န့ၣ်, လၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်ထီၣ်သံကွၢ်တၢ်သံကွၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်လၢနအဲၣ်ဒီးသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. နတၢ်သံကွၢ်န့ၣ်ညါန့ၣ်ဘၣ်ယးဝဲဒ်ဒီး “population” တခါလၢအမ့ၢ်ဝဲၣ်ပုၤအုၣ်အထၢလိာ်တၢ်လိာ်ဆဲးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤတဖၣ်န့ၣ်ဘၣ်ထွဲဝဲၣ်ဒီးပုၤအိၣ်လၢလိာ်ကဝီၤတခါဒ်အမ့ၢ်ပုၤကိးဂၤဒဲးလၢအအိၣ်လၢထံကီၢ်တဘျီအပူၤ (မ့ၢ်တဖၣ်) ကီၢ်ရဲၣ်တဘျီအပူၤသ့ၣ်ဒ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တဖၣ်ဘၣ်တခါ, နတၢ်သံကွၢ်န့ၣ်ဘၣ်ယးဝဲၣ်ပုၤအဖုၤ အမ့ၢ်ပုၤသးစၢ်ခဲလၢလၢအအိၣ်လၢဝဲတဖျါ

အပူ၊ ပူလှေအဆိပ်ဒီး(HIV)တတ်ဆါအယာ (မုတမု) ပူလှေအပတ်ဖိုင်မသကိးတတ်လတ်ဒုးသုထိုင်ဘဉ်ထိုင်ပိုင်မုနကံ
စိတ်ရဲတတ်ကျဲအတတ်မလိတဖဉ်စွဲကိးသုဝဲနဲနဲလီၤ.

ဖဲနမတတ်ယိထံသုညါအခါန့ၣ်, ညီနဲနဲန့ၣ်နတလဲၤဒီးသံကွဲဝဲတတ်သံကွဲဆူပူကိးဂၤဒဲးလၢအဆိပ်ဝဲလၢပူတဖုလၢနကမၤဝဲ
တတ်ယိထံသုညါအကျါဘဉ်. လၢနကသံကွဲဒီးဝဲသကိးတတ်ဒီးပူကိးဂၤဒဲးအဂီၢ်စွဲကိး တမ့ၢ်လၢနတတ်ဆါကတီၢ်ကအိဉ်ဘ
ဉ်. နတတ်ယိထံသုညါအတတ်သံကွဲစွဲကိး ညီနဲနဲန့ၣ်ကကီဝဲလၢတတ်ကစံးဆါအီၤ - အဒိ, ဒီဖျိလၢကလံၤဘဉ်အါဘဉ်သီ
(air

pollution) အယိန့ၣ် လၢဝဲၤမၤလုအပူန့ၣ် တတ်ဘဉ်ဒိလၢအဆိပ်ထိုင်ဝဲလၢတတ်ဟးကသုၣ်ကသီဆုၣ်ထံဆုၣ်ကီၢ်အ
မ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွဲအဂီၢ်န့ၣ်မ့ၢ်မနုၤသုၣ်တဖဉ်လဲၣ်? လၢတတ်န့ၣ်အယိန့ၣ် လိာ်ဝဲၣ်လၢနကဘဉ်ဆိတလဲဝဲနတတ်သံကွဲဆူတတ်မၤ
အကျိၤအကျဲပိညါ (methodology) လၢအလိာ်တံၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ်အလိာ်တခါန့ၣ်လီၤ. အီၤန့ၣ် ကိးမုၢ်လၢဒီးန့ၣ်နထၢပတ်ဖိုင်ဝဲ
တတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤဘဉ်ယးဒီး လၢဝဲၤမၤလုအပူန့ၣ်ပူဟးကသုၣ်ကသီဟးဆုၣ်ကီၢ်အနီၢ်ဂံၢ် ဝဲၣ်ကလံၤဘဉ်အါအပတီၢ်အိဉ်ဝဲဆံး
အါလဲၣ်န့ၣ်သုဝဲၣ်န့ၣ်လီၤ. နသံကွဲဝဲပူလှေအမၤတတ်လၢတတ်ဟးဆုၣ်ကီၢ်အတတ်ဖဲတတ်မၤ (tourism
industry) အပူသုၣ်တဖဉ်လၢ အဝဲသုၣ်ပတ်သုၣ်ပတ်သးဝဲတတ်လီၤဆိအိဉ်တခါခါသုဝဲစွဲကိးန့ၣ်လီၤ. နသံကွဲဝဲတတ်သံ
ကွဲသုၣ်တဖဉ်အံၤခဲလၢဂီၢ်န့ၣ် န့ၣ်န့ၣ်ဖျါဝဲတတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤမနုၤသုၣ်တဖဉ်လၢနအဲၣ်ဒီးယုထံၣ်န့ၣ်အီၤအယိ တတ်အံၤခဲလၢဂီၢ်န့ၣ်မ့ၢ်စွဲ
ကိးဝဲတတ်မၤအကျိၤအကျဲပိညါန့ၣ်လီၤ. တတ်သံကွဲအီၤလၢနအဲၣ်ဒီးန့ၣ်ဘဉ်အတတ်စံးဆါန့ၣ် နမၤန့ၣ်အတတ်စံးဆါဒီဖျိလၢနသံ
ကွဲဝဲတတ်သံကွဲလၢအဆံးဒီးယိယိသုၣ်တဖဉ်သ့ၣ်လဲၣ်.

လၢပူတဖုအပူန့ၣ် ဒီဖျိလၢနတဲသကိးတတ်ဒီးပူကိးဂၤဒဲးတသုဘဉ်အယိ နဘဉ်ယုထၢဝဲပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ (sample) လၢ
အမ့ၢ်ဝဲဒၣ် လၢပူဒီဖုအပူန့ၣ်နဘဉ်ယုထၢဝဲပူလီၤဝဲပူအနီၢ်ဂံၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲၣ်တတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤ (data) လၢနထၢပတ်ဖိုင်အီၤန့ၣ်
ကဘဉ်ဖဲဒၣ်လၢပူသုၣ်တဖဉ်န့ၣ်အဆိဉ်န့ၣ်လီၤ. တတ်န့ၣ်ဝဲၣ်အလိာ်ခဲန့ၣ် နပတ်ဖိုင်ဝဲတတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤ (data) သုၣ်တဖဉ်န့ၣ်
တပူ

ယိဒီးသံကွဲလီၤနသး - လၢတတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤ (data) အဝဲအံၤအပူန့ၣ် တတ်လၢနမၤလိန့ၣ်သုဘဉ်ယးဒီးပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ
(sample) လၢနသုအီၤန့ၣ်မ့ၢ်မနုၤသုၣ်တဖဉ်လဲၣ်. အဒိန့ၣ်နတဲသကိးတတ်ဒီးပူအဂၤ(၂၀)လၢအမ့ၢ်ဝဲဒၣ်ဟီဉ်တတ်
(hotel) အကစၢ်သုၣ်တဖဉ် ဒီးနသံကွဲအဝဲသုၣ်ဘဉ်ယးဒီးဖဲလၢကလံၤသီဉ်ဂီၤဘဉ်အါ (air
pollution) နဒိဉ်အဆါကတီၢ်န့ၣ် ပူတမ့ၢ်လၢအဝဲသုၣ်အဟီဉ်တတ်အပူန့ၣ်အနီၢ်ဂံၢ်စုၤလီၤခါ.

လၢဟီဉ်တတ်အကစၢ်အဂၤ(၁၀၀)အကျါ နမ့ၢ်တဲသကိးဘဉ်တတ်ထဲပူအဂၤ(၂၀)ဘဉ်ဆဉ်သနကု နသံကွဲလီၤနသးလၢတတ်
စံးဆါလၢယမၤန့ၣ်အီၤလၢပူအဂၤ(၂၀)အဆိဉ်န့ၣ် ဒုးသုညါယမၤန့ၣ်ဘဉ်ယးဒီးဟီဉ်တတ်အကစၢ်ခဲလၢဂီၢ်လဲၣ်? ဒီးတတ်ဂ့ၢ်တ
တ်ကျိၤ (information) လၢယမၤန့ၣ်အီၤလၢဟီဉ်တတ်အကစၢ်အဂၤ(၂၀)အံၤအဆိဉ်န့ၣ် ယဟံးန့ၣ်အီၤဒီးဆိကမိဉ်န့ၣ်လၢ
(information) တဖဉ်အံၤဘဉ်သုၣ်သုၣ်န့ၣ်အဘဉ်(မုတမု)ဘူးကဘဉ်စွဲကိးဝဲဒၣ်လၢဟီဉ်တတ်အကစၢ်လၢအဂၤကိး
ဂၤဒဲးအဂီၢ်န့ၣ်သ့ခါ? ပလဲၤမ့ၢ်တုၤလၢတတ်ဟံးန့ၣ်တတ်အဒိလၢတတ်မၤကွဲအဂီၢ် (sampling) လၢအဆိဉ်လၢယူနံး(၇)အပူ
မး ပကဘဉ်မၤဝဲတတ်အဝဲန့ၣ်လဲၣ်န့ၣ်ပကတၢ်ပိဉ်တဲသကိးအီၤန့ၣ်လီၤ.

တတ်ဂ့ၢ်တတ်ကျိၤ (information) လၢနမၤန့ၣ်အီၤလၢပူအနီၢ်ဂံၢ်အဒိ (sample) အဆိဉ်န့ၣ် နသုအီၤလၢပူဒီဖုအဂီၢ်
သု
န့ၣ်တမ့ၢ်လၢနတဲလီၤတံၢ်အီၤကသုနီတဘျီဘဉ်. ကျဲလၢအကမၤလိာ်တံၢ်ဒိဉ်ထိုင်ပူအဂီၢ်န့ၣ်အိဉ်ဝဲ ဒီးပကတဲသကိးဘဉ်ယး
ဒီးကျဲအဝဲအံၤလၢယူနံး(၇)အပူန့ၣ်လီၤ. နဲလဲၣ်ဂ့ၢ်ဂ့ၢ် လၢတတ်ယိထံသုညါအပူန့ၣ်တတ်ကမၤဒုကအိဉ်ဝဲထီဘိလီၤ. လၢတ
၄

နှင့်အယီ တ်လဲကမူကမာ်အသးမ့အိ်ဘ်ဆ်သန့်က တဘ်တံနီတမံဘ်. ဘ်မနုအယီလဲန့် တ်လတ်ယီ ထံသ့ညါန့် မ့ဝဲတံနီပာ်တူလိ်ဘ်မနုလၢနကမာ်သ့ဝဲအဂီဒီးနဆးကျးစၢဟ့ၣ်ထီၣ် (information) လၢအ ဘျးအိ်ဖိ်အိ် ဒီးလၢအဘ်တံသ့အိ်ဒ်တံအုၣ်ကီၤအသးသ့ဝဲ လၢတံကမၤဂ့ၤထီၣ်တံအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအမၤတံယီထံသ့ညါန့ၣ်မ့တၢ်သ့တဖၣ်လဲၣ်?

ခဲအံၤန့ၣ်ဒီဖျိလၢနနီပာ်ဝဲဘ်ဘ်ယးဒီးတံယီထံသ့ညါအကျိၤအကျဲတဆးတက့ၢ်လံအယီ, ပကတဲသကိးဘ်ယးဒီးမတၢ် သ့တဖၣ်လၢအမၤဝဲတံယီထံသ့ညါလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤအါဒ်အါဂၤအါကလုာ်မၤဝဲတံယီထံသ့ညါလၢတံလီၤအါပုၤအါတံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဘ်သ့ညါန့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်နီၤနီၤနီၤနီၤဘျဲ ဘ်(မ့တမ့ၢ်) ဟံဖိ်မၤသကိးဘျဲဘ်တံလၢတံယီထံသ့ညါတံအကလုာ်အါမံၤအပူၤ လၢနတဟံသ့ၣ်ဟံသးလၢအမ့ၢ်ဝဲ တံယီထံသ့ညါဘ်န့ၣ် အိ်ဝဲသ့ၣ်နီၤလီၤ. ဝဲအံၤန့ၣ်ပကတၢ်ပိ်ဝဲသကိးဘ်ယးဒီးတံယီထံသ့ညါအကလုာ်(၃)မံၤ လၢ

ဘ်သ့ညါန့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်န့ၣ်ဟံတံၢ်လံအံၤန့ၣ်လီၤ. တံယီထံသ့ညါအကလုာ်(၃)မံၤအံၤမ့ၢ်ဝဲ ကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါ (policy research), တံယီထံသ့ညါလၢအဘ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့တကပၤ (academic research), ဒီးတံက့ၢ်ထွဲသမံသမိးအတံယီထံသ့ညါ (monitoring research) သ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအမၤဝဲကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါ (policy research) သ့တဖၣ်န့ၣ် အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲကမ့ၢ်သဘျဲကရၢ (NGO), ကမ့ၢ်အတံကရၢကရိလၢအဂၤသ့တဖၣ် ဒီးတံယီထံသ့ညါအတံကရၢကရိဒ်အမ့ၢ် “Think Tank” သ့တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တံလၢကျဲသန့အတံယီထံသ့ညါန့ၣ် ကျးစၢးတဲဖျါထီၣ်ဝဲတံတမံမံၤလၢအဘ်ယးဒီးဟီၣ်ခိၣ်, ဒီးတံယီထံသ့ညါအံၤ ထၢဖိ်ဝဲတံအုၣ်ကီၤ (evidence) သ့တဖၣ် လၢအဘ်တံသ့အိ်ဒ်လၢတံကဆိ်ထွဲဝဲကျဲသန့အတံလဲလိာ်အသး (မ့တမ့ၢ်) လုလၢအတံဆိတလဲအသး သိးဒီးတံကမၤဂ့ၤထီၣ်ဝဲဘ်တံဂီၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိန့ၣ် တံယီထံသ့ညါဘ်ယး ဒီးတံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့အကျဲသန့ကယုသ့ညါဝဲပုၤကိဖိဟးထီၣ်ကိအနီၣ်ဂံၢ်လၢခိခိၣ်သ့တဖၣ်အပူၤအိ်ဆးအါ လဲၣ်, ဒီးဘ်မနုလၢပုၤကိဖိသ့တဖၣ်ဟးထီၣ်ကိလဲၣ်, ဒ်သိးဒီးကဒးအိ်ထီၣ်ဝဲဘ်တံဆိတလဲလၢတံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့ အကျဲသန့အပူၤ ဒီးကဒိသဒဲပုၤကိဖိဟးထီၣ်ကိအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ထံကီၢ်ပဒိၣ်အကျဲသန့ (government policy) သ့တဖၣ်န့ၣ်တဂ့ၤဘ်ဒီးတကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်ဘ်န့ၣ် တံယီထံသ့ညါတကလုာ်အံၤဟံဖျါထီၣ်ဝဲဘ်သ့ ဒီးက တံၤဖျါလိာ်ဝဲဘ်လၢတံကဆိတလဲကျဲသန့သ့တဖၣ်အံၤအဂီၢ်သ့ၣ်နီၤလီၤ. အဒိန့ၣ်ပိာ်မ့ၢ်အတံကရၢကရိတဖုမၤ ဝဲတံယီထံသ့ညါဘ်ယးဒီးပိာ်မ့ၢ်အတံဟံဖိ်မၤသကိးတံလၢတံမ့ၢ်တံခုၣ်အတံလဲၤကျဲအပူၤ, ဒီးဟံဖျါထီၣ်ဝဲတံအစၢ လၢအမၤန့ၢ်ဝဲ ဒီးစံးဝဲဘ်လၢထံကီၢ်အပဒိၣ်န့ၣ်တမၤလၢပုၤထီၣ်ဝဲဘ်တံလၢအအါလီၤဝဲလၢကမၤဝဲန့ၣ်ဘ်.

တံယီထံသ့ညါဒ်အံၤတကလုာ်န့ၣ် ညီနီၣ်န့ၣ်ကျးစၢးသ့ဝဲဘ်အတံယီထံသ့ညါဒ်သိးအကဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲတံဟ့ၣ်က့ၢ်ဟ့ၣ်ဖး ဘ်ယးဒီးတံလၢပုၤဂြၢးမၤအံၤသ့တဖၣ်လၢကမၤဂ့ၤထီၣ်ဝဲတံလၢအယီထံသ့ညါဝဲတခါန့ၣ်အတံအိ်သးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကးဒ်ဘ်န့ၣ် ဒ်သိးတံကဒးအိ်ထီၣ်ဝဲတံရဲၣ်တံကျဲ (program) လၢအဂ့ၤဒိၣ်န့ၣ်အလီၢ် (မ့တမ့ၢ်) တံသ့အံၤလၢ တံအဂ့ၤအဂၤလၢအဘ်ထွဲလိာ်သးအဂီၢ်န့ၣ် တံယီထံသ့ညါအဝဲအံၤဘ်တံသ့အံၤလၢ (advocacy) ဒီးတံထံၣ်လိာ် တံပိာ်ဝဲကျဲသကိးတံအဂီၢ်သ့ဝဲဘ်န့ၣ်လီၤ.

တံယီထံသ့ညါလၢအဘ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့တကပၤ (academic research) တခါန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတံဘျါ (theory) ဒီးပျိပူၤအတံမၤ (fieldwork) ခံၤအတံဟံဖိ်လိာ်အသးန့ၣ်လီၤ. ပုၤလၢအယီထံသ့ညါတံဘ်ယးဒီး လံာ်လံာ်တံက့ၢ်ဘ်က့ၢ်သ့သ့တဖၣ်န့ၣ် တံလၢအဝဲသ့အိ်ဒ်ဒီးယုထံၣ်န့ၣ်ဝဲန့ၣ်တမ့ၢ်ထဲတံမနုသ့တဖၣ်လၢအဖဲ

ကဲထိုင်အသးလၢဟီၣ်ခိၣ်တဘျီအံၤအချၢန့ၣ်ဘၣ်. မ့ၣ်တခါ န်သးဒီးပကနၢ်ပၢ်ဝဲဟီၣ်ခိၣ်အံၤဂ့ၢ်ဒိၣ်န့ၣ်အလီၢ်အဂီၢ်ပက ဘၣ်မၤအိၤလဲၣ်န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်အဲၣ်ဒီးယုထံၣ်သ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးဝဲန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဘျီ (theory) န့ၣ်ဘၣ်ထွဲဝဲဒ်ဒီးပတၢ်နၢ်ပၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ချၢအိၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. အိၣ်န့ၣ်တၢ်လၢအမၤကဲထိုင်လိာ်ထီၣ်ဝဲတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အတၢ်လဲၤကျဲန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒ်တၢ်မနုၤလဲၣ်? တၢ်ရူလိာ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးလၢအအိၣ်ဝဲလၢပုၤအန့ၣ်လၢအထီၣ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ် ဒီးလီၢ်ကဝီၤလၢအဝဲသ့ၣ်ဆၢထၢၣ်ခၢၣ်စးန့ၢ်ဝဲ တ

ဖၣ်အဘၢၣ်စၢၤန့ၣ်ပနၢ်ပၢ်အိၤသ့ၣ်လဲၣ်? တၢ်လၢအထီၣ်ဟူးထီၣ်ဂဲၤထီၣ်ဝဲပုၤကညိအသးဒ်သီးအကမုၢ်သးမၤကလိာ် (မ့ တမ့ၢ်) န်သးအကဟ့ၣ်မၤဘျီဝဲကျိၣ်စ့န့ၣ်မ့ၢ်တၢ်မနုၤလဲၣ်?

တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအဘၣ်ထွဲဒီးလိာ်လဲၣ်တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့တကပၤန့ၣ် ညိန့ၣ်ဘျးဝဲလိာ်ဝဲအသးဒီးဖျၢၣ်စိမိၤက့ၢ် (မ့တမ့ၢ်) တၢ်ကရၢကရိအဂၤလၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့န့ၣ်လီၤ. ဒီးတၢ်အစၢလၢတၢ်မၤန့ၢ်အိၤလၢတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါဝဲန့ၣ်အပူၤ တဖၣ်န့ၣ် ဘၣ်တၢ်ပညိၣ်အိၤလၢတၢ်ကဲးကျဲၤထူးထီၣ်ရၤလီၤအိၤလၢဖျၢၣ်စိမိၤအလံာ်တၢ်ကစီၣ် (journal) အပူၤ (မ့တမ့ၢ်) တၢ်ကဲးကျဲၤထူးထီၣ်ရၤလီၤအိၤလဲၣ်တဘျီအသးန့ၣ်လီၤ. အိၣ်ပညိၣ်န့ၣ် တၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါလၢအဘၣ်ထွဲဒီးလိာ်လဲၣ်တၢ် ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့န့ၣ် အပတီၢ်ကဘၣ်ထီၣ်ဒီး တၢ်ကဘၣ်တူၢ်လိာ်ဘၣ်သးအိၤလၢပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ် ကူၣ်သ့လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ပုၤလၢအယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ကဘၣ်လူၤပိာ်ထွဲစ့ၢ်ကိးဝဲဒ်တၢ်ဘျီလၢအတၢ်က ရၢကရိအခိၣ်သ့ၣ်မိၢ်ပုၢ်ဟ်လီၤဝဲသ့ၣ်တဖၣ်, ဒီးလီၤဆီဒ်တၢ်န့ၣ်အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်လူၤပိာ်ထွဲဝဲဒ်တၢ်ဘျီလၢအဘၣ်ယးဒီးတၢ် ယိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်သကဲးပတ်လၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအိၤ (research

ethics) သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်ခိဖျိဝဲၣ်တၢ်သကဲးပတ်လၢတၢ်ကဘၣ်မၤထွဲအိၤအတၢ်ကွၢ်ကၢၤက့ၢ်အပတီၢ် လၢအဘၣ်တၢ်ကိးအိၤလၢ (IRB—Institutional Review Board) န့ၣ်လီၤ.

ဖျၢၣ်စိမိၤက့ၢ်သ့ၣ်ကျိၤကျဲပတီၢ် (process) အဝဲအံၤ ဝဲကျိၤကျဲပတီၢ်လၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်, ဝဲပုၤယိထံသ့ၣ်ညါတၢ်တဂၤမၤဝဲ အတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါသ့လၢတၢ်လီၢ်ဖဲလဲၣ် ဝဲကဘၣ်မၤဝဲ လဲၣ်န့ၣ်ဖျၢၣ်စိမိၤက့ၢ်အိၣ်ဝဲစိမိၤလၢကဆၢတဲာ်န့ၢ်ဝဲသ့န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါ (monitoring research) တခါန့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါတကလုာ်လၢအဘၣ်တၢ်မၤအိၤတိာ်တဲာ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်န့ၢ်တၢ်ယိထံသ့ၣ် ညါအတၢ်တိာ်ကျဲၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်အါတက့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ (data) တခါယိလီၢ်လီၢ်န့ၣ်ဘၣ်တၢ်ထၢဟ်ဖိၣ်ဝဲၣ်အိၤ ထီၣ်တပယုာ်ယိဘၣ်ဆၢဘၣ်ကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. အိၣ်န့ၣ်တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤတခါန့ၣ်တၢ်ထၢဟ်ဖိၣ်ဝဲၣ်အိၤတလၢတဘျီကိးလၢ်း (မ့တ မ့ၢ်) ယုၤလၢတဘျီ, ဝဲတၢ်အစၢလၢတၢ်မၤန့ၢ်အိၤန့ၣ် ဘၣ်တၢ်သ့ၣ်ဝဲၣ်အိၤလၢတၢ်ကဟ်ဖျိထီၣ်ဝဲတၢ်အိၣ်သးတခါအတၢ်လဲၣ်လိာ် ဆီတလဲအသးအိၣ်ဝဲလဲၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုထၢအမူးအတၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိး (election monitoring) န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲၣ်တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအိၣ်တခါန့ၣ်လီၤ. ဖဲလၢကမ့ၢ်အတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်ကွၢ်မၤနီၣ်မၤယါဝဲ ဝဲထံကီၢ်အပဝီၣ်တဖၣ်မၤဝဲအတၢ်ယုထၢ လဲၣ်အခါ, တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးဝဲတၢ်သဘံၣ်သဘၣ်လၢအဖဲကဲထီၣ်အသး, ပုၤက ညိဂ့ၢ်ဝီခွဲးယာ် (မ့တမ့ၢ်) တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးဝဲမ့ၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်အတၢ်တိာ်ကျဲၤဖးဝီၣ် အမ့ၢ်သိပိာ်အကျိၤ (oil pipeline) လၢတၢ်ကဆၢတဲာ်ဝဲၣ်လၢတၢ်တိာ်ကျဲၤအဝဲအံၤမၤဘၣ်ဝဲခိၣ်ယၢၤန့ၣ်ဆၢၣ် (မ့တမ့ၢ်) ပုၤကညိဂ့ၢ်ဝီခွဲးယာ် လဲၣ် န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲၣ်တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. မ့တမ့ၢ်ဘၣ်တခါ တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဘၣ်ယးဒီးတၢ်အိၣ်တၢ်အိၣ်တၢ် ဘၣ်တၢ်ဘၢ လၢတၢ်လီၢ်လၢတၢ်သၣ်ဝဲလီၤအိၣ်အါဝဲအလီၢ်စ့ၢ်ကိး မ့ၢ်ဝဲတၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးအတၢ်ယိထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်လီၤ. တ ယိထံသ့ၣ်ညါသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအတၢ်ပညိၣ်န့ၣ် မ့ၢ် သိးကဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲၣ်တၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်လၢတၢ်ချၢဘၣ်ယးဒီးတၢ်တိာ်ကျဲၤ

(project) တခါ (မှတမုါ) တ်အိၣ်သးတခါခါလၢအမၤဘၣ်တ်သ့န့ၣ်လီၤ. တ်ပညိၣ်လၢအဂၤတခါတခါန့ၣ် မ့ၢ်သိးတ ကဟ့ၣ်းပလီၤဝဲတံာ် ဝဲလၢတံာ်အိၣ်သးမ့ၢ်လီၤပျံၤလီၤဘၣ်ယိၣ်တံာ်ထီၣ်ဝဲအခါန့ၣ်လီၤ.

တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတံာ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အသိးန့ၣ်, တ်ညိၣ်န့ၣ်သ့ၣ်တံာ်သံကွၢ်လၢတံာ်ကဘၣ်စံးဆၢအိၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဝီပိး လီတခါအသိးလၢတံာ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိးတံာ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဝီသိးတံာ်ကမၤလီၤတံာ်ဝဲတံာ်လၢတံာ်သံကွၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်တံာ်သံကွၢ် အိၣ်လၢအကျဲၤဘၣ်ကျဲၤဘၣ် ဝီအဆၢကတီၢ်ဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ် တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတံာ်တိၣ်ကျဲၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤလိၣ်ဘၣ်ဝဲတံာ်ဆၢ ကတီၢ်အါမး ဝီပုၤကညိၣ်အနီၢ်ဂံၢ်အါမးသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ယးတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတကလုာ်အံၤန့ၣ်, လၢတံာ်ကထူးထီၣ်စးကျဲး : ရၤလီၤဝဲတံာ်ဟံၤဖျါ (report) ဝဲလၢတံာ်မၤဝဲတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတဘျူးခါဝံၤအလီၢ်ခံအလီၢ်န့ၣ် တံာ်ထူးထီၣ်စးကျဲး ရၤလီၤဝဲတံာ်အစၢလၢတံာ်မၤန့ၢ်အိၣ်တဖၣ်တနံၣ်တဘျီန့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်မနုၤအယိၣ်လၢတံာ်မၤဝဲတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါလဲၣ်?

တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်မၤစၢၤန့ၣ်သိးနကနၢ်ပာ်ဝဲတံာ်န့ၣ်တံာ်ဖံးတံာ်မၤ, ပုၤတဝၢလၢနမၤသကိးယုာ်တံာ်အိၣ်, ဝီတံာ်ဂ့ၢ်ကိလၢန ဘျါရဲလီၤအိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျါလၢတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်တဲဖျါဟံၤဖျါန့ၣ်ပုၤလီၤတံာ်လီၤဆဲးဘၣ်ယးတံာ်လၢအဖဲကဲထီၣ်အ သး, ဝီသိးပကနၢ်ပာ်ဝဲတံာ်အိၣ်သးလၢအတရဲဘၣ်တခါစ့ၤဝီထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်အဝဲမၤစၢၤပုၤသ့ၣ်န့ၣ်အယိၣ် ပကိးဝဲတံာ်ယိၣ်ထံ သ့ၣ်ညါလၢ “descriptive” န့ၣ်လီၤ.

ခိဖျါလၢနဟံၤဖျါထီၣ်ဝဲတံာ်လၢအမၤအသး ဟ့ၣ်ကူၣ်းသ့ၣ်ညါဘၣ်ယးတံာ်အစၢလၢအဖဲကဲထီၣ်အသးသ့ၣ်ခိဖျါလၢ တံာ်ဆၢတံာ်တခါခါအယိၣ်, တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်မၤစၢၤဝဲန့ၣ်ပုၤအဂၤသ့ၣ်တဖၣ် လၢနကမၤဝဲတံာ်ဆၢတံာ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဟ့ၣ်ဝဲတံာ်ပုၤတံာ်အုၣ်ကိၤ (evidence) သ့ၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲတံာ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သန့ၣ်ကတံာ်အဆိကတံာ်န့ၣ် နုၤဂြၢးဟံၤဖျါဝဲတံာ်အုၣ်ကိၤသ့ၣ်တဖၣ် ဝီသန့ၣ်ထီၣ်အသးလၢတံာ်လၢနမၤလီၤန့ၣ်အိၣ်လၢတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဖိခိၣ်န့ၣ် နုၤဂြၢး သ့ၣ်တံာ်အုၣ်ကိၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်သိးနကဟ့ၣ်ဝဲတံာ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဟ့ၣ်ဖးဘၣ်ယးတံာ်လၢပုၤဂြၢးမၤအိၣ်အဂီၢ်, ဝီယုထီၣ်ဝဲ “proposal” အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

နုၤဂြၢးသ့ၣ်တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါထီၣ်လၢနကကွၢ်ယုာ်ပံးန့ၣ်ဝဲတံာ်အုၣ်ကိၤလၢအဆိၣ်ထွဲဝဲနတံာ်ထံၣ်သ့ၣ်တဖၣ် ဝီ လဲၤကဟံၤကွၢ်ဝဲတံာ်အုၣ်ကိၤလၢအတဆိၣ်ထွဲဝဲနတံာ်ထံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်ဘၣ်.

လၢနကစးထီၣ်မၤဝဲတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ် နကဘၣ်အိၣ်ဝဲတံာ်တံာ်ထံၣ်လၢအလဲၤထီၣ်ဘိန့ၣ်လီၤ. တံာ်အစၢလၢနမၤန့ၢ် အိၣ်တဖၣ်န့ၣ် မ့ၢ်လဲၤထီၣ်လီၤဝဲတံာ်အသးတံာ်လၢနထံၣ်သ့ၣ်ညါတံာ်လံအိၣ်ဘၣ်ဆၣ်သန့ၣ်ကတံာ် တဘၣ်လဲၤကဟံၤကွၢ်အိၣ် တဂ့ၤမ့ၢ်တခါန့ၣ်ကျဲးစၢၤန့ၣ်ပာ်အိၣ်န့ၣ်တက့ၢ်. ဝီသိးနကနၢ်ပာ်အိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်သံကွၢ်လီၤနသး-နီၤသန့ၣ်ထီၣ်ဝဲတံာ်ထံၣ် လၢတံာ်ဂ့ၢ်စ့ၢ်မံၤအဖိခိၣ်လီၤခါ? တံာ်လဲၤကမၤအသးတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအတံာ်သံကွၢ် (မှတမုါ) ကျဲၤကျဲၤလၢနသ့ၣ်အိၣ်လၢန တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲတံာ်မံၤခါ?

အိၣ်န့ၣ်ဘၣ်သ့ၣ်ပုၤလၢအစံးဆၢတံာ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်မဲာ်ဆုးဝဲတံာ်လၢကစံးဆၢတံာ်မ့ၢ်တံာ်တီ, ဝီမှတမုါဘၣ်တခါန့ၣ်အဝဲသ့ၣ် မဲာ်ဆုးဝဲတံာ်အယိၣ်စံးဆၢကမၤဘၣ်ဝဲတံာ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. တံာ်အဝဲအံၤတံာ်ဂ့ၢ်ကိလၢအဂၤသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ် ိုးကမူၤကမၤဝဲတံာ် နတံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါတံာ်အစၢသ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝီလဲၣ်ဂ့ၢ်န့ၣ်နုၤဂြၢးဆိကမိၣ်တယၢ်ဝဲတံာ်လၢ တံာ်အစၢလၢအလီၤကမၤက မၤအံၤန့ၣ်သန့ၣ်ထီၣ်အသးလၢတံာ်လၢအလဲၤကမူၤကမၤအသးအဖိခိၣ်ဘၣ်. မ့ၢ်တခါန့ၣ်နုၤဂြၢးကွၢ်ကံၤက့ၤဝဲတံာ်နတံာ်ယိ ထံသ့ၣ်ညါ ဝီကျဲးစၢၤသ့ၣ်တံာ်ယိၣ်ထံသ့ၣ်ညါအကျဲၤအကျဲၤလၢအသိလၢအဖျါလီၤန့ၣ်အိၣ်သ့ၣ်န့ၣ်တက့ၢ်.

နတဂြားသူစွဲကီးဝဲ ဝဲတံယိထံသုညါလါအဘဉ်ယးဒီးတံလါအပူကွံင် (မုတမုါ) တံယိထံသုညါလါအဘဉ်ယးဒီးဆာကတိဝဲအံၤ ဝဲသိးနကအုဉ်ကိၤဝဲ ဝဲဆာကတိလါခါဆူမဲညါအဂီၢ်န့ၣ်ဘဉ်. ကျဲသနူ (policy) တခါအစာကဖဲအိၣ်ထီၣ်ဝဲလဲၣ် (မုတမုါ) တံဆိတလဲလါအဂါအိၣ်ထီၣ်ဝဲလဲၣ်န့ၣ် တံယိထံသုညါအါၣ်လီၤတဲလီၤတံဝဲတသ့နီတဘျီဘဉ်. အီၣ်န့ၣ်သိးဒီးပိၣ်မုဉ်သုညါတဖၣ်အတံၢ်န့ၣ်လီၤပံၤဖိၣ်မၤသကိးတံကအါထီၣ်ဝဲအဂီၢ်နကဘဉ်မၤလဲၣ်န့ၣ်နအဲၣ်ဒီးသုညါဝဲအယိ နမၤဝဲ ဝဲတံယိထံသုညါဘဉ်ယးဒီးပိၣ်မုဉ်သုညါတဖၣ်အတံၢ်ပံၤဖိၣ်မၤသကိးတံလါထံၣ်ကီၢ်သဲးအပူန့ၣ်လီၤ. နတံယိထံသုညါအဝဲအံၤန့ၣ်ဒီးသုညါနၤဘဉ်ယးဒီးတံအိၣ်သးအဝဲအံၤသ့ဝဲလီၤ. ဘဉ်ဆဉ်သနကန့ၣ် ဒီဖျါလါတံလူၤပိၣ်မၤထွဲဝဲနတံၢ်ဟ့ၣ်ကုဉ်ဟ့ၣ်ဖးလါနဟ့ၣ်ထီၣ်အီၤသုညါတဖၣ်န့ၣ်အယိ တံလဲၣ်ထီၣ်လဲၣ်ထီၣ်ကအိၣ်ထီၣ်ဝဲလီၤန့ၣ်နတဲလီၤတံၢ်တသ့ဘဉ်.

လါတံၢ်ဒုးသုညါဘဉ်ယးတံယိထံသုညါအကျါအကျိးအတံၢ်ကိးဝိၣ်ဩအမိၢ်ပုၤသုညါတဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲပုၤအံၤလီၤ. ယူနးလါခံတခါအပူန့ၣ် ပကမၤလိဘဉ်ယးဝဲ ဝဲဒီးတံကဘဉ်ယုထာဝဲတံယိထံသုညါအတံၢ်သံကွါလဲၣ်, ဒီးတံကဘဉ်မၤဝဲ ဝဲတံယိထံမၤလီၤတံၢ်တံၢ်လဲၣ် လါတံကမၤလီၤတံၢ်ဝဲတံၢ်သံကွါတဖၣ်ဘဉ်ထွဲလိာ်အသးဒီးတံဂုၢ်လါတံယိထံသုညါအီၤခါဒီးမုၢ်ဝဲ (original) တံသံကွါခါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

1. ထီၣ်ဘဉ်ဝဲတံကတိၤဆူအခိပညီ

A. တံအံၤ (sample)	1. ပုၤတဖုလါပုၤယိထံသုညါတံဖိသးစၢ်ဆါလါကမၤလိယုသုညါဝဲ
B. တံအုဉ်ကိၤ (evidence)	2. တံဂုၢ်ထာဖိၣ်အတံၢ်ပံၤဖိၣ်လိာ်သးဒီးသိးတံကမၤလိန့ၣ်ဝဲတံလါအသိတမံၤမံၤ
C. တံဂုၢ်ထာဖိၣ် (data)	3. တံဆိၣ်ထွဲတံအထံၣ် (supporting point) သုညါတဖၣ်လါအမၤဆူထီၣ် (မုတမုါ) မၤစၢ်လီၤဝဲနတံၢ်ဂုၢ်လိာ်သုညါတဖၣ်အဂီၢ်အဘါသ့
D. ပုၤအနီၣ်ဂံၢ် (population)	4. ပုၤအဖုကရၢလီၤတံၢ်လီၤဆဲးတဖုလါပုၤယိထံသုညါတံအဲၣ်ဒီးထာပံၤဖိၣ်တံဂုၢ်ထာဖိၣ် (data) လါအအိၣ်
E. တံဂုၢ်တံကျါ (information)	5. တံဂုၢ်တံကျါအက့အခိဖိသုညါတဖၣ် အမုၢ်တံသံကွါအတံၢ်စံးဆါလီၤဆီၣ်ဝဲတခါစုာ်စုာ်သုညါတဖၣ်, တံမၤကွါအစၢ်သုညါတဖၣ် (မုတမုါ) တံဂီၤသုညါတဖၣ်

2. တံဂုၢ်တံပီၤဖဲလဲၣ်တခါလါတမုၢ်ဝဲတံဂုၢ်တံပီၤလါအဂုၤလါတံကမၤဝဲတံယိထံသုညါလဲၣ်?

- a. လါကမၤလိအါထီၣ်ဘဉ်ယးနပုၤတဝါ
- b. လါကမၤဂုၤထီၣ်ဝဲတံတိၢ်ကျဲလါနမၤအီၤတခါ
- c. လါကအုဉ်သးလါနတံထံၣ်တံဆိကမိၣ်န့ၣ်ဘဉ်ဝဲ
- d. လါကယုထံၣ်န့ၣ်ဝဲတံလါနတယာ်ဒီးဆိကမိၣ်ပံၤစၢ်လါအဘဉ်န့ၣ်မုၢ်တီဝဲခါ

3. တံယိထံသုညါဖဲလဲၣ်တကလုာ်လါအပံၤဖိၣ်ယုာ်ဝဲတံဘျါ (theory) ဒီးပျီပူၤအတံၢ်မၤ (fieldwork) န့ၣ်လဲၣ်?

- a. ကျဲသနူအတံၢ်ယိထံသုညါ
- b. တံယိထံသုညါလါအဘဉ်ထွဲဒီးလံာ်လံာ်တံကုဉ်ဘဉ်ကုဉ်သ့
- c. တံကွါထွဲသမံသမိးအတံၢ်ယိထံသုညါ

4. ဆိုကမိန်မုံ့ဝဲၣ်လၢနမ့ၢ်ဝဲၣ်ပှၤပိထံသ့ၣ်ညါတၢ်လၢအဘၣ်တၢ်ဟံလီၤအိၤလၢကီၢ်ပယီၤပူၤတဂၤ. နအဲၣ်ဃိးမၤဝဲတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါလၢတၢ်ဂ့ၢ်ခိၣ်တီၣ်ဘၣ်ဃိးဃိး “ ပှၤဖိဖိသၣ်နီၢ်ဆံးလၢပိထံသ့ၣ်ညါကီၢ်ဖဲအပူၤသ့ၣ်တဖၣ်အတၢ်မၤန့ၢ်ဝဲတၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့ ” န့ၣ်လီၤ. ဝံသးစူၤတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါပိထံသ့ၣ်တၢ်သံကွၢ်လၢအဟဲပိထံထီၣ်အံၣ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၣ်န့ၣ်တက့ၢ်.

- မတၤသ့ၣ်တဖၣ်လၢအကမ့ၢ်ဝဲနပှၤတဖု(population)လဲၣ်?
- တၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်(data)တနီၤလၢနထၢဖိၣ်ဟံဖိၣ်အိၤသ့ဝဲန့ၣ်မ့ၢ်မနုၤလဲၣ်?
- တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ(information)တနီၤလၢနမၤန့ၢ်အိၤသ့လၢနတၢ်ဂ့ၢ်ထၢဖိၣ်(data)အအိၣ်န့ၣ်မ့ၢ်မနုၤလဲၣ်?
- နကသ့ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျိၤ(information)အဝဲအံၣ်လဲၣ်?

တၢ်တၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါ

5. နဟံဖိၣ်မၤသကိးဘူဘၣ်တၢ်လၢတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤ (မ့တမ့ၢ်) နနၢ်ဟူဘူဘၣ်ဝဲၣ်ဘၣ်ဃိးဃိးတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤလၢနပှၤတဂၤအပူၤတဘျီဘျီဧါ? တၢ်အံၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါလဲၣ်တကလုၣ်လဲၣ်? (ကျဲသနူ(policy), တၢ်ကူၣ်ဘၣ်ကူၣ်သ့လံာ်လံာ်(academic), တၢ်ကွၢ်ထွဲသမံသမိး(monitoring) မ့တမ့ၢ်တၢ်လၢအကၤတမံၤမံၤဧါ) မတၤမၤဝဲတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါလဲၣ်? နထံၣ်ဘူဝဲတၢ်တုၤလီၤထီၣ်ဘးတမံၤမံၤ (မ့တမ့ၢ်) တၢ်အစၢသ့ၣ်တဖၣ်လၢတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါအအိၣ်တဘျီဘျီဧါ?

6. နမ့ၢ်မၤဝဲတၢ်ပိထံသ့ၣ်ညါအတၢ်တီၢ်ကျဲၤတခါဃိးတၢ်အစၢသ့ၣ်တဖၣ်မ့ၢ်လီၤအိၣ်ဝဲၣ်ခဲလၢဂီၢ်တၢ်လၢနမ့ၢ်လၢယာ်အိၣ်န့ၣ်နကမၤလဲၣ်?